

УДК 821.162.1.09

Білявська В. С.**ORCID: 0000-0001-5676-3945****Рудюк О. В.****ORCID: 0000-0003-0375-3596**

ПРОБЛЕМАТИКА «СПОГАДІВ ІЗ ПОДОРОЖІ ДО СИБІРУ Й ПЕРЕБУВАННЯ В БЕРЕЗОВІ ТА САРАТОВІ» ЄВИ ФЕЛІНСЬКОЇ

***Анотація.** У статті проаналізовано проблематику, презентовану на сторінках «Спогадів із подорожі до Сибіру...» видатної волинянки, яку умовно об'єднуємо в екзистенційний та соціокультурно-історичний комплекси. Для «Спогадів із подорожі до Сибіру...» – провідними є проблеми екзистенційного комплексу, який включає в себе питання, що стосуються буття людини, її місця у світі, межі, які може досягнути її розум, а також усіх вимірів самотності, які Є. Фелінська відчула на власному досвіді.*

***Ключові слова:** генеалогія, мемуари, романтизм, спогади, щоденник.*

***Інформація про авторів:** Білявська Вікторія Сергіївна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін Житомирського державного університету імені Івана Франка; Ольга Вікторівна Рудюк, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін Житомирського державного університету імені Івана Франка*

***Електронна адреса:** wiktoria11288@gmail.com, olunkabuz7@gmail.com*

Bilyavska V.**ORCID: 0000-0001-5676-3945****Rudiuk O.****ORCID: 0000-0003-0375-3596**

ISSUES ON “MEMORIES OF A TRIP TO SIBERIA AND A STAY IN BIRCH AND SARATOV” BY EVA FELINSKA

***Abstract.** E. Felinska's choice of genealogical definitions for her works “Memories of a Journey to Siberia...” is due to the peculiarities of the reflection of the past, which differ from each other by the methodological approach in the interpretation of the problem, the properties of reflection of the temporal space, text (nature, world, time space, form, texture, etc.), emotional expression of the author's recollections. The memoir genre provides a thorough comprehension of events and images of a larger period of time from the perspective of a mature author, which aims to leave a trace in history and relay your own experience to posterity. The memoir genre is characterized by a shorter time distance, and, as a rule, they are written under the first and strongest impressions of a particular event, so they have a high level of reflexivity. In the case of E. Felinska, the event that served as an intention was the exile to Siberia and later a stay in Saratov.*

The issues presented on the pages of “Memories of a Journey to Siberia...” by the outstanding Volynsky woman are conditionally combined into existential and socio-cultural and historical complexes. For “Memories of a Journey to Siberia...” – the problems are the existential complex, which includes questions concerning the existence of man, his place in the world, the limits that can reach his mind, as well as all dimensions of loneliness, which E. Felinska felt in her own experience. The existential dimension corresponds to the system of problems of artistic illumination caused by the author’s existence in different cultural paradigms – alien Siberian and Volyn. The socio-cultural and historical complex of problems is characterized by a high level of objectivity and actual content. The unifying factor behind the issue of “Memories of a Journey to Siberia...” remains the question of preserving Polish national authenticity in all temporal and spatial dimensions.

Key words: genealogy, memoirs, romanticism, memories, diary.

Information about authors: Victoria Bilyavska, Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer in the Department of World Literature and Methods of Teaching Philological Sciences at Zhytomyr Ivan Franko State University; Olga Rudiuk, Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer in the Department of World Literature and Methods of Teaching Philological Sciences at Zhytomyr Ivan Franko State University

E-mail: wiktoria11288@gmail.com, olunkabuz7@gmail.com

Bilyavska V.

ORCID: 0000-0001-5676-3945

Rudiuk O.

ORCID: 0000-0003-0375-3596

PROBLEMATYKA «WSPOMNIENIŃ Z PODRÓŻY DO SYBIRU I POBYTU W BEREZOWIE I SARATOWIE» EWY FELIŃSKIEJ

Streszczenie. W artykule przeanalizowano problemy, prezentowane na stronach Wspomnień z podróży do Sybiru... E. Felińskiej. Zawarto je w kontekście egzystencjalnym oraz społeczno-kulturalno-historycznym, dotyczą one kwestii bytu człowieka, jego miejsca na świecie, granic, które może pojąć rozum ludzki, a także wszelkich wymiarów samotności, doświadczonych przez E. Felińską.

Słowa kluczowe: geneologia, pamiętniki, romantyzm, wspomnienia, dziennik.

Nota o autorach: Wiktoria Bilawska, doktor w zakresie nauk humanistycznych, Katedra Literatury Powszechnej i Dydaktyki Żytomiarskiego Państwowego Uniwersytetu imienia Iwana Franki; Olga Rudiuk, doktor w zakresie nauk humanistycznych, Katedra Literatury Powszechnej i Dydaktyki Żytomiarskiego Państwowego Uniwersytetu imienia Iwana Franki

E-mail: wiktoria11288@gmail.com, olunkabuz7@gmail.com

Важливим завданням новітнього етапу розвитку української літератури й літературознавства, що віддзеркалює найновіші тенденції суспільного поступу, є пошук шляхів вирішення нагальних питань, які стосуються інтеграції національного та регіонального літературознавства у світовий та європейський мистецький простір при збереженні етнічної й ментальної автентичності національної літератури. Невід’ємною складовою цього дискурсу є дослідження мемуарної спадщини митців слова українсько-польського пограниччя доби романтизму, період творчості

яких відбувався у подібних історико-культурних умовах. Яскравою, але, на жаль, мало відомою зіркою в каноні правобережних мемуаристів XIX ст. є постать Єви Фелінської (1793 – 1859) – письменниці та громадського діяча українсько-польського культурно-історичного пограниччя першої половини XIX ст., авторки побутових повістей, спогадів та мемуарів, ґрунтовне вивчення яких сприятиме розвитку вітчизняного літературознавства й осмисленню не лише літературних, але й багатьох інших проблем сучасності – суспільно-політичних, історичних, освітніх, гендерних тощо.

До аналізу мемуаристики Є. Фелінської у літературознавчому та історико-культурному контексті зверталися М. Янік (стилістичні особливості «Спогадів із подорожі до Сибіру...» Є. Фелінської) [4] А. Кучинський (дослідження сибірського періоду заслання мемуаристики) [5], Х. М. Малговська (етапи створення «Спогадів із подорожі до Сибіру...») [6], З. Трояновичова (мемуарна спадщина Є. Фелінської у контексті сибірської романтичної літератури) [10], В. Сливовська (участь Є. Фелінської в «Союзі польського народу» Ш. Конарського та подальші наслідки для мемуаристики) [9], А. Рочко (емоційний аспект у «Спогадах із подорожі до Сибіру...») [8], В. Єршов (особливості жанру мемуаристики Є. Фелінської) [1], М. Цвенк (життєвий і творчий шлях на основі архівних матеріалів) [2], та ін. Аналіз цих праць засвідчує той факт, що попри досить широкий діапазон звернень науковців до окремих проблем творчості Є. Фелінської, загалом її спадщина залишалася здебільшого на периферії сучасних літературознавчих студій, а проблематика «Спогадів із подорожі до Сибіру...» до сьогодні в українському літературознавстві є мало досліджуваною.

Вибір Є. Фелінською генологічних дефініції для «Спогадів із подорожі до Сибіру...» і «Мемуарів із життя» зумовлено особливостями рефлексії минулого часу, які відрізняються один від іншого методологічним підходом в інтерпретації проблематики, властивостями віддзеркалення часопростору, предметного світу, способами організації характеру тексту (природа, світ, часопростір, форма, фактура та ін.), емоційністю вияву авторських пригадувань. Спогади – це літературно-мемуарний нарративний жанр, у якому поданий опис давніх подій, учасником чи свідком яких був автор, відтворені портрети окремих людей із використанням відповідних композиційно-стилістичних засобів, біографічних та автобіографічних даних, нотаток, щоденників. Часова дистанція між подіями та їхнім описом скорочується, а прийом, використаний Є. Фелінською, що передбачає наявність елементів щоденника, дозволив взагалі скоротити відстань між дією та оповідністю. Окрім того жанр мемуарів передбачає ґрунтовне осмислення подій та зображення більш значного періоду часу із перспективи зрілого автора, що має на меті залишити по собі слід в історії та переказати власний досвід нащадкам. Для жанру спогадів характерна менша часова дистанція, і, як правило, вони пишуться під першими і найбільш сильними враженнями від певної події, тому їм притаманна високий рівень рефлексійності. У випадку із Є. Фелінською подією, яка послужила інтенцією, стало заслання до Сибіру та пізніше перебування в Саратові.

Проблематику, яка простежується на сторінка «Спогадів із подорожі до Сибіру...» (1852 – 1853) умовно можна поділити на два основних комплекси: екзистенційний, що втілює спектр питань, які стосуються самої мемуаристки, її душевного стану, переживань та внутрішніх рефлексій, та соціокультурно-історичний, який у свою чергу поділяється на проблеми, притаманні російській громаді Тобольська, Березова, Саратова та інших міст імперії, де довелося побувати авторці, та етноісторичні візії з життя корінного населення Сибіру – ненців або ж самоїдів та хантів або ж остяків. Поділ на комплекси здійснено на підставі принципу важливості.

Період перебування на засланні в Сибіру, рефлексії якого й стали основою для «Спогадів із подорожі до Сибіру...» Є. Фелінської, характеризується надмірним потягом до аналізу власних емоцій, що пояснюється внутрішнім зосередженням особистості при примусовому її перебуванні у екзотично-чужому та подекуди ворожому просторі. Тому центральною частиною у парадигмі висвітлених на сторінках «Спогадів із подорожі до Сибіру...» проблем, визначаємо питання, що стосуються екзистенціальних аспектів буття мемуаристки. Виходячи із позиції, що відчуття самотності є одним із найбільш елементарного досвіду людини, засудженої на вигнання, стає очевидною одна з магістральних проблем мемуаристичного дискурсу «Спогадів із подорожі до Сибіру...» – духовна та фізична ізоляція. Засланець, відлучений від дому, родини, друзів, від усього, до чого звик, починає своє нове життя в невідомому оточенні, в якому кожна річ має ознаку екзотичності, а іноді й дикості та дивакуватості, іншими словами, – екстраординарності. Чужість оточуючого простору простежується в кожному об'єкті предметного світу, але найважливішим є перший усвідомлений контакт особи із незвіданим простором, що уявляється як підкреслене зіткнення двох різних світів: цивілізації, яка ототожнюється із вітчизною і все ще триває в свідомості особи, та Сибіру, який лише починає набувати ознак реальності. Ці два простори постійно змагаються в екзистенції засланця. Втрачена земля – вітчизна, підлягає міфологізації та набуває рис сакральності, а Сибір стає простором, який з часом хоча і не до кінця, але підлягатиме освоєнню.

Момент усвідомленого переходу авторки із площини знайомого простору до чужого світу проявився в у підкресленому стані апатії та відсутності тривоги. Є. Фелінська, акцентуючи увагу на тому, які емоції викликав новий простір у її провідників та в неї самої, з подивом помітила, що окрім «неспокійної обережності» не відчувала абсолютно нічого. Із цього моменту авторка розповідає про власні емоції з позиції людини, що стала мешканцем двох світів одночасно: реального, але чужого та екстремального Сибіру, і трансцендентальної далекої та недосяжної вітчизни, яка залишилася лише світлим спогадом у пам'яті.

У текстах «Спогадів із подорожі до Сибіру...» можна простежити кілька «відтінків» почуття самотності у Є. Фелінської. Першим є самотність-відлюдництво: «Самотність ніколи мене не обтяжувала, іноді цей стан мені навіть подобається, хоча я і люблю товариство, але вмю замінити його відсутність, ніколи не нудьгую, будучи із собою сам на сам. Другий, це вимушена самота-ізоляція, яка пробуджувала в авторки відчуття невідомого страху: «Самотність, яка чекала на мене в Бе-

резові, лякала як субстанція глибокої темноти, в якій не можна побачити ані дна, ані країв» [3, с. 52]. Мемуаристка розмежовує категорії самотності. Ту, яка зумовлена лише обмеженістю, що позбувається силою волі, вона називає «тимчасовим відстороненням, відновленням сил або відпочинком». А ось розрив усіх стосунків із минулим, вимушену дистанційність Є. Фелінська називає «справжньою страшною самотністю» [3, с. 52–53].

Мемуаристка, намагаючись продемонструвати читачеві високий рівень правдивості та відвертості, презентувала на сторінках спогадів процес аналізу власних почуттів та емоцій, і на власному прикладі показала, як ізоляція впливає на людину. Як зазначає А. Зволян, самотні особи стають занадто егоцентричні, надмірно зосереджуються на власних переживаннях, а весь світ сприймають як ворога [11, с. 183]. На таку характерну рису звертає увагу і й мемуаристка, зауважуючи, що спроби з боку місцевого населення розважити засланок сприймалися так, ніби «у нас забирають наш останній скарб. Замість вдячності за добрий жест, відчуваємо лише примус, неволю та жаль за втраченою свободою» [3, с. 96]. Про подібну ситуацію писав польський новеліст, драматург, етнограф та сибірський засланець Л. Немойовський, зазначаючи, що дуже потерпав від надмірної уваги з боку місцевих жителів, адже вони вважали самотність занадто шкідливим явищем. Описуючи дружину старости, у якій самотність асоціювалася із тишею, автор зокрема писав: «Вона говорила завжди й усюди, від світанку до заходу сонця її слова вилітали з вуст із гуркотом млинових жорен» [7, с. 263]. Потреба у самотності ставала вершиною ієрархії духовних бажань, адже саме вона допомагала в перші місяці засланням продовжувати певний час жити минулим. Але Є. Фелінська, будучи особистістю зрілою та мудрою, своє вимушене товариство перетворила на умови, які сприяли процесу пізнання місцевих традицій та звичаїв, а також характеру мешканців Березова.

Проблема вимушеного обмеження та самотності перетворюється на один із способів переживання емоційних потрясінь, як це було, наприклад, у випадку, коли Є. Фелінська дізналася про смерть видатного полководця Польських військ, а пізніше сибірського заслання С. Крижановського: «Хотілося відпочинку, хотілося самотності, але ніде не можна було її знайти. Самотність зміцнює душу так, як лежання лікує немічне тіло» [3, с. 133]. Примусове заслання, життя у недоброзичливому середовищі та добровільна ізоляція, як в плані духовному, так і фізичному, у мемуаристки перейшла із матеріального на рівень ментальний, ставши чинником, який допоміг їй, на думку авторки, не втратити людську гідність та, навпаки, загартувати силу волі, яка у майбутньому стане гідним прикладом для нащадків.

Наступним у комплексі екзистенційної проблематики є питання сенсу буття людини, яке стало лейтмотивом спогадів періоду перебування мемуаристки в Березові. Як зауважує А. Зволян, для представників сибірської літератури філософські питання, серед яких «ким є людина? до чого вона прагне?», набувають нового виміру та актуальності, ніж будь-коли до цього [3, с. 188]. Людина, яка тепер, за нових умов може покласти виключно на себе, починає оцінювати та переосмислювати власне життя. Також повністю змінюється ієрархія життєвих цінностей.

Вражаюча тиша і величезний простір сибірської пустки викликають почуття, які до того часу були недоступні розумінню європейки. Змінюється також відчуття часу та простору. Із швидкого ритму життя у столиці Волинських Афінів відірвана від своїх щоденних занять, Є. Фелінська відчуває дивну порожнечу. Час, який до цього мчав шалено, раптом починає плинути занадто повільно. Подібні враження посилює монотонна екзистенція та різниця в кліматичних умовах, пори року, які змінюються занадто швидко (весна, літо), або тягнуться безкінечно (осінь, зима), а також дні без ночей та ночі без днів. Є. Фелінська зазначає: «Як тільки подумаєш, а зразу бачиш, що це пустка» [3, с. 84]. Щось подібне бачимо й у Л. Немойовського: «Сидячи біля вогню, слухав голоси пустелі» і «ця таємнича велич азіатської пустелі дає певне уявлення про безкінечність» [7, с. 417]. Проте, окрім безпорадності, для Є. Фелінської сибірська пустка стала місцем найвищого божественного пізнання. Мемуаристка, описуючи величний простір, говорить, що саме у дикій і вражаючій природі побачила сакральність божественного творіння, не зіпсутого людською рукою, «відчула якусь дивну урочистість» [3, с. 65]. Рефлексії, викликані перцепцією неосяжного простору, мають подібне звучання. Є. Фелінська, будучи особою віруючою, відчула найвищий ступінь радості: «Душа, занурюючись в релігійний захват, проходячи дорогу від Творця до створення, відчувала свою велич і змогу пізнати Божі помисли та величезну любов до тих чудес безмежної сили» [3, с. 65]. А Л. Немойовський зазначав, що «ніколи раніше одночасно ще не відчував настільки сильно божественну присутність, величі природи та нікчемність людини» [7, с. 417]. Пошук Божої благодаті та усвідомлення власної місії перегукується із поглядами релігійної доктрини філософа та містика А. Тов'яньського, який проповідуючи богообраність польського народу, у Парижі зумів залучити до таємного «Кола Божої справи» видатних літераторів, серед яких А. Міцкевич, Ю. Словацький та С. Гоцинський та ін.

Питання людського буття у «Спогадах із подорожі до Сибіру...» нерозривно пов'язана із питанням гносеологічним, що має антропоцентричний характер. Саме у сибірському просторі виникають спроби осягнути горизонти, які підвладні людському розуму. Авторку не покидає думка про те, що людина є лише малою частиною величезного цілого, межі якого не можна осягнути навіть в найбільш зухвалому польоті думки. Людина стає подібною до «відіраного листку, зірваний вихором, ще якусь хвилину падає, не відаючи, яка сила його провадить, не знаючи звідки прийшов і куди прямує, а однак видає себе за щось дуже важливе» [3, с. 65]. Для презентації цієї проблеми мемуаристка використовує модний для літератури доби романтизму образ зірваного листка, що дозволяє якнайточніше передати почуття непевності та самотності.

Другим комплексом проблем є соціокультурно-історичний проблем, представлених на сторінках «Спогадів із подорожі до Сибіру...», є соціокультурно-історичні. Звернемося до кола питань, які у свій час гарантували твору Є. Фелінської певну ексклюзивність та читацький успіх, а крім того ще й принесли славу та визнання літературно-критичного середовища середини ХІХ ст., а саме до етнокультурної візії життя корінних народів Півночі, хантів та ненців. Саме через

комплекс проблем, які окреслювали матеріальну та духовну культуру цих спільнот, Є. Фелінську вважають предтечею сибірських етнографічних студій.

Однією із значущих предметів художнього осмислення у такому контексті постала проблема соціально-культурного співіснування корінних народностей – хантів та ненців і власне росіян. Є. Фелінська продовжує традиції польських мемуарів XVIII ст., які досліджували й висвітлювали процес завоювання Сибіру Росією та політику колонізації цих величезних теренів. Проте авторка з позиції людини середини XIX ст. вже могла оцінити їх масштаби та наслідки. Видатна волинянка, як і її попередники, чітко усвідомлювала багатоетнічність корінних народів Сибіру, називаючи їх автохтонами та земляками. Як зазначає польський літературознавець А. Рочко, ще мемуаристи XVIII ст. особливості корінних народів показували у порівнянні із росіянами, створюючи завжди негативний образ останніх, які використовували простоту і довірливість представників кочового народу [8, с. 84].

У «Спогадах із подорожі до Сибіру...» Є. Фелінської ця проблема набуває іншого звучання. Мемуаристка зауважує, що корінне населення відіграло важливу роль в економічному плані. Саме вони становили перше та найбільше джерело багатства місцевих мешканців, адже російський купець, вже при першому обміні із хантами та нанцями отримував величезні прибутки. Це пояснювалось, що корінні народи, не знали справжньої ціни грошей, а товар, на який вони у російських купців обмінювали шкури тварин, коштував значно дешевше. Мемуаристка, намагаючись об'єктивно оцінити ситуацію, у «Спогадах із подорожі до Сибіру...», уточнює, що незважаючи на таку ситуацію, вся торгівля відбувалася на основі повної довіри, адже купець повинен був вивчити мову хантів або ненців пізнати їхню культуру, звичаї, а також особисто познайомитись із кожною родиною.

У текстовому масиві мемуарів є також детальна етнографічна розвідка, яка стосується зовнішнього вигляду корінного населення, їхньої мови, вірувань, місця проживання, способу життя, яку авторка, будує за принципом порівняння.

Є. Фелінська, яка намагається дослідити проблему негативних наслідків колонізації корінного народу, вдається простежити також, як спрацював один із методів завоювання, які широко застосовувався росіянами по відношенню до ненців і хантів – а саме, навернення у православ'я. Як зауважує авторка, ханти і нанці вже після прийняття християнства продовжували таємно вшановувати власних богів, а релігію колонізаторів набували для того, щоб отримати звільнення від податку, який називався ясаком і, до речі, зберігався в Російській імперії до початку XX ст.

Складні відношення між офіційною владою та представниками корінних народів стали ще однією проблемою, презентованою на сторінках спогадів. Є. Фелінська зазначала, що дуже часто сибірська адміністрація допускала багато утисків у стосунку до аборигенів, і чим далі на схід, тим важче було контролювати урядових чиновників. Мемуаристка стала наочним свідком наслідків декількастолітньої політики загарбницької колонізації для корінних народів Сибіру. Йдеться про збройне повстання ненців у 30-х рр. XIX ст., яке увійшло в історію під назвою «Повстання в Ямальській тундрі». Є. Фелінська демонструє динаміку у власних поглядах, зміню-

ючи думку щодо постаті головного героя, що дозволяє підвищити рівень читацької довіри до тексту. Спочатку авторка дотримувалась загального твердження, що Ваулі Піеттомін, ватажок ненців, був звичайним розбійником. Проте наступні події, з такою ретельністю занотовані у «Спогадах із подорожі до Сибіру...», змінили її думку. На сторінках тексту постає образ сильної, вольової людини, що мала «шаманських характер, а розум сміливий, енергійний та авантюрний» [3, с. 326]. Образ Ваулі, створений мемуаристкою, повністю відповідає поетиці романтичного персонажа, наділений рисами героїзму та подекуди легендарності.

На сторінках «Спогадів із подорожі до Сибіру...» представлено проблему, що стосується соціокультурно-історичного дискурсу буття російської громади в Тобольську, Березові, Саратові та інших містах імперії, в яких довелося побувати авторці. Якщо звичаї та традиції корінного населення Сибіру порівнюються із культурою та менталітетом росіян, то власне риси, притаманні російській громаді розкриваються на підставі зіставлення із рідним для Є. Фелінської світом українсько-польського пограниччя.

Найбільш показовою для мемуаристики було життя російської спільноти в Березові, яке стало місцем зіткнення різноманітних протиріч у розумінні авторки-європейки. Письменниця, намагаючись бути об'єктивною, акцентує увагу на позитивних сторонах особливостей життя мешканців Березова, зазначаючи, що вони відгадали таємницю вільного існування, адже «скільки разів у нашому цивілізованому світі ми позбавляємось спокою, зручностей і власної приємності заради марнославства чи забобонів. Скільки слуг оплачуємо не для власної зручності, а для того, щоб дім утримувався на рівні, який ми вважаємо належним, який відповідає нашому статусу, або який би ми хотіли продемонструвати нашим сусідам?» [3, с. 113]. Є. Фелінська, досліджуючи побут березовців, помічає суттєву різницю між їхньою ієрархією життєвих цінностей та власною, головним критерієм є простота та зручність.

Однією із важливих проблем, які осмислювала мемуаристка, стало місце книги в середовищі тогочасної громади сибіряків, а також окреслення читацьких уподобань місцевої публіки, яке авторка ілюструє на прикладі мешканців Березова. Письменниця відзначає, що серед усіх книг, як перекладних, так і власне російських, яких було доволі багато, фаворитами були казки та любовні романи. Також мемуаристка з гумором відзначає певний культурний дисонанс: «коли дивно було бачити Шатобріана або д'Арленкура в руках сибірячки, а ще дивніше було чути, як молода березовська літератка з д'Арленкуром в руках видає зі своїх уст на домочадців потік таких виразів, від яких почервоніла б не одна перекупка на наших базарах» [3, с. 156]. Подібне зіткнення культурних протиріч стає одним із провідних концептів у «Спогадах із подорожі до Сибіру...» Є. Фелінської.

Проблематику, презентовану на сторінках «Спогадах із подорожі до Сибіру...» видатної волинянки умовно об'єднуємо в екзистенційний та соціокультурно-історичний комплекси. Для «Спогадів із подорожі до Сибіру...» – провідними є проблеми екзистенційного комплексу, який включає в себе питання, що стосуються

буття людини, її місця у світі, межі, які може осягнути її розум, а також усіх вимірів самотності, які Є. Фелінська відчула на власному досвіді. Екзистенційний вимір відповідає системі проблем художнього двосвіття, зумовленого існування авторки у різних культурних парадигмах – чужої сибірської та своєї волинської. Соціокультурно-історичний комплекс проблем характеризується високим рівнем об'єктивності та фактичним наповненням. Об'єднуючим фактором для проблематики «Спогадів із подорожі до Сибіру...» залишається питання збереження польської національної автентичності у будь-яких часових та просторових вимірах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму генеалогія мемуаристичності / В. О. Єршов. Житомир : Полісся, 2008. 624 с.
2. Cwenk M. Felińska / M. Cwenk. Lublin : Wydawnictwo KUL, 2012. 280 s.
3. Felińska E. Wspomnienia z podróży do Syberji, pobytu w Berezowie i w Saratowie / E. Felińska. Wilno : Nakładem i drukiem J. Zawadzkiego, 1852. T. 1. 348 s.
4. Janik M. Polska literatura syberyjska / M. Janik. Lwów; Złoczów: druk. księgarni W. Zukerkandla, 1907. 83 s.
5. Kuczyński A. Syberyjskie szlaki / A. Kuczyński. Wrocław [etc.] : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972. 368 s.
6. Małgowska H. M. Formy pamiętnikarsko-reportażowe lat czterdziestych i pięćdziesiątych (Na marginesie Wspomnień z podróży do Syberii E. Felińskiej) / H. M. Małgowska // *Przegląd humanistyczny*. 1976. № 4. S. 75–86.
7. Niemojowski L. Obrazki Syberyi / L. Niemojowski. Warszawa, nakładem i drukiem J. Ungra, 1875. 497 s.
8. Ročko A. Pamiętniki polskich zesłańców na Syberię w XVIII wieku / A. Ročko. – Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2001. 215 s.
9. Śliwowska W. Ewy z Wendorffów Felińskie myśli i czyny / W. Śliwowska // *Wrocławskie Studia Wschodnie*. Wrocław, 1998. № 2. S. 9–27.
10. Trojanowiczowa Z. Sybir romantyków / Z. Trojanowiczowa. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1992. 602 s.
11. Zwolan A. Poetyka samotności w polskiej literaturze syberyjskiej / A. Zwolan // *Kresy, Syberia, literatura : doświadczenia dialogu i uniwersalizmu* / pod red. i wstęp E. Czaplejewicza i E. Kasperskiego. Warszawa: Trio, 1995. S. 180–192.